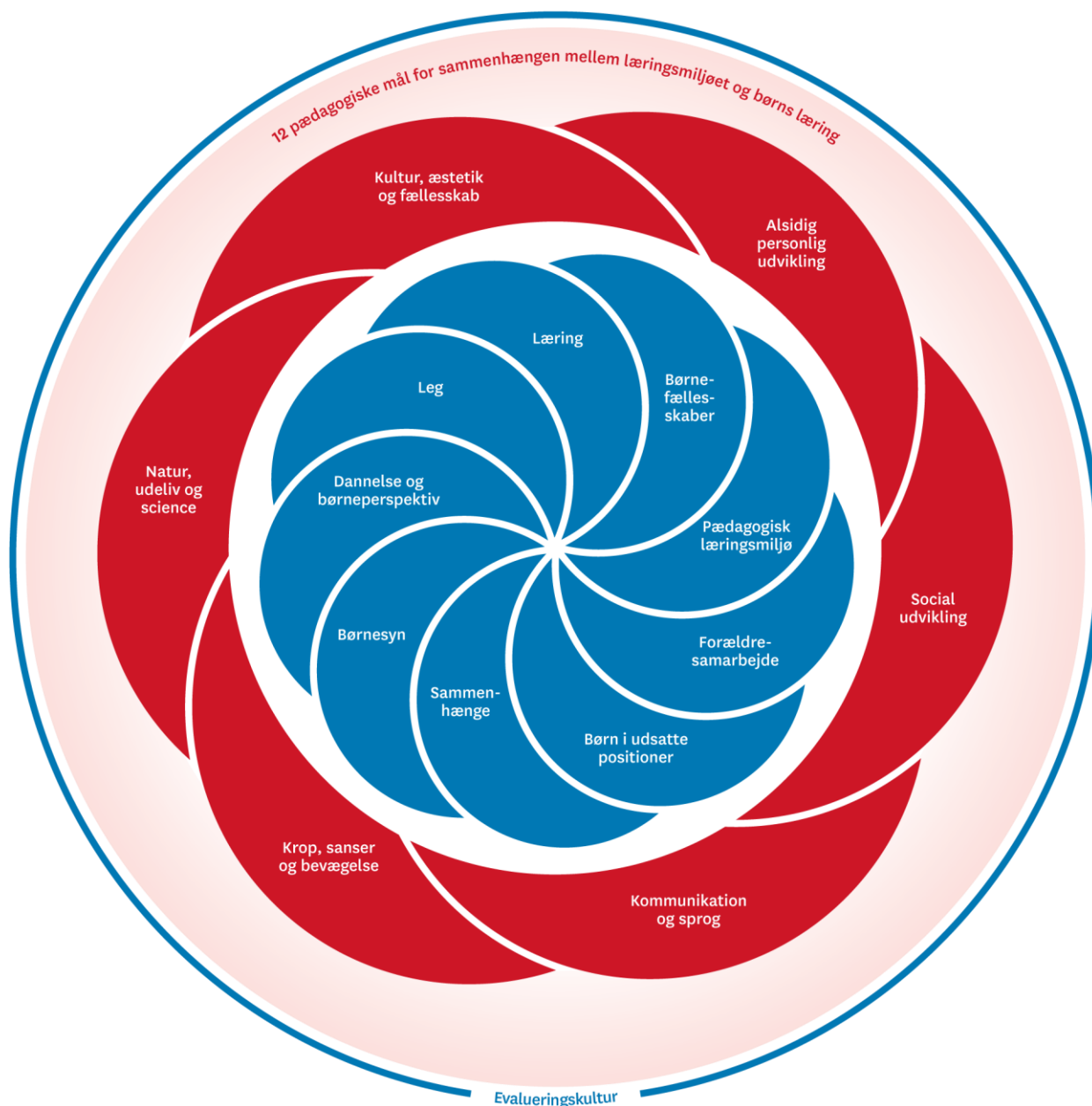

Den pædagogiske læreplan udgør rammen og den fælles retning for vores pædagogiske arbejde med børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Læreplanen er et levende dokument, som kort beskriver vores pædagogiske overvejelser og refleksioner med eksempler, der er retningsgivende for det daglige pædagogiske arbejde

Ramme for udarbejdelse af den pædagogiske læreplan

Den pædagogiske læreplan udarbejdes med udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag samt de seks læreplanstemaer og de tilhørende pædagogiske mål for sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børns læring.

Rammen for at udarbejde den pædagogiske læreplan er dagtilbudsloven og dens overordnede formålsbestemmelse samt den tilhørende bekendtgørelse. Loven og bekendtgørelsen er udfoldet i

publikationen [Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold](#). Publikationen samler og formidler alle relevante krav til arbejdet med den pædagogiske læreplan og er dermed en forudsætning for at udarbejde den pædagogiske læreplan. Derfor henvises der gennem skabelonen løbende til publikationen. På sidste side i skabelonen er der yderligere information om relevante inspirationsmaterialer.

Hvem er vi

Dagtilbud Sønderborg City

Dagtilbud Sønderborg City består af 15 afdelinger placeret i skoledistriktet: Ahlmann, Humlehøj, Sønderskov og Ulkebøl. Dagtilbud Sønderborg City har en mangfoldighed af familier, der kommer fra forskellige boligområder med hver deres kulturelle baggrund.

Der er en bestyrelse i området, som består af forældre- og personalerepræsentanter fra alle afdelinger.

Dagtilbuddet er ledet af en dagtilbudsleder og en konstitueret souschef samt 13 daglige pædagogiske ledere. Denne ledelsesorganisering tager højde for kompleksiteten i forskellige ledelsesfordringer i vore afdelinger, således at der både sikres sikker organisationsudvikling, pædagogfaglig udvikling og driftsudvikling.

Den styrkede pædagogiske læreplan målrettes i forhold til lokale udfordringer, hvor personalets styrker og kompetencer bringes i spil. I Dagtilbud Sønderborg City, arbejder vi projektorganiseret i forhold til de godkendte politiske mål samt egne indsatsområder på tværs af afdelingerne med den daglige pædagogiske leder som projektleder. Dette gør, at de pædagogiske ledere får mere tid til pædagogisk ledelse af kerneopgaven ude hos personale, børn og forældre. Vi har fokus på personalets kompetencer i forhold til vidensdeling og undervisning og muligheden for, at man som ansat i dagtilbuddet også bidrager med viden i de andre afdelinger. Dette er med til at udvikle dagtilbud af høj kvalitet.

Dagtilbud Sønderborg City's vision er: "Vi skaber dagtilbud i verdensklasse".

Den røde tråd

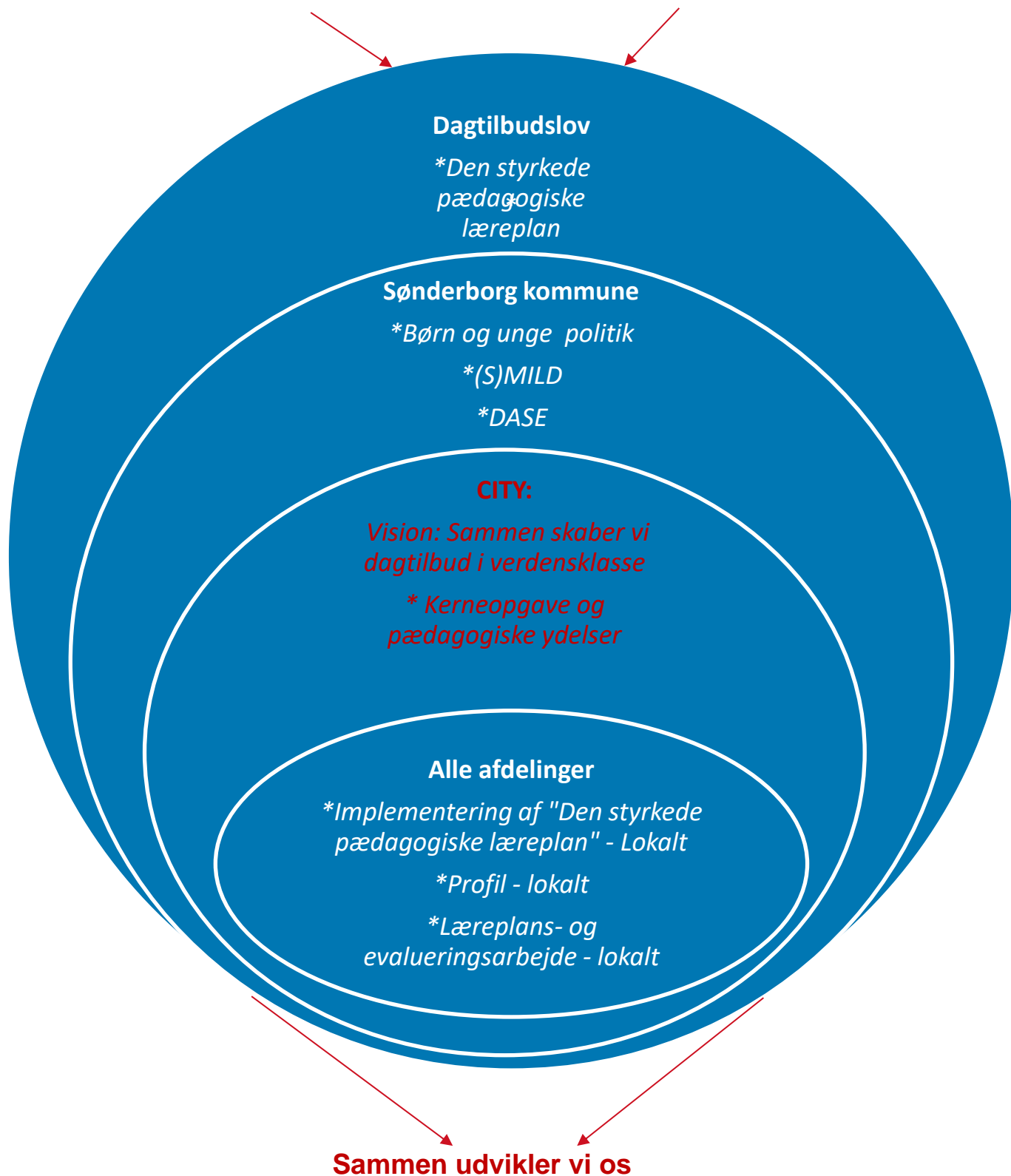
I City har vi både ift. til brobygning og dagplejen lavet en "City model", da forældrene vælger dagpleje, vuggetue, børnehave og skole ud fra de profiler de forskellige afdelinger arbejder med.

Dagpleje- og skolebrobygningsaftalerne er sammen med et samarbejdsorienteret og fællesskabsorienteret lederteam i dagtilbud og skoler, dét der knytter enderne sammen i "Dagtilbud City". Disse aftaler er grundlaget for, at forældrene oplever kontinuerlighed og kvalitet ift. overgange og den røde tråd.

Brobygning skaber mening, når de fagprofessionelle omkring barnet samarbejder og i fællesskab formulerer og kvalificerer den bedste model, med det bedste indhold til gavn for barnets trivsel, udvikling og læring

Hvem er vi:

**Det er i fællesskaberne læring sker
Viden får man mere af ved at dele den**

Se Sønderborg kommunes hjemmeside.

Børnehuset Ulkebøl

Vi er en integreret daginstitution normeret til 120 børn, der er fordelt på syv grupper.

- To specialgrupper med i alt 16 børn. Solsikkerne og Smørblomsterne.
- En vuggestueafdeling med to grupper på 13-15 børn: Spirene og Krummerne.
- En børnehaveafdeling med 72 børn fordelt på 3 grupper: Boblerne og Spilopperne med børn fra 2,9 - 6 år. Krudtuglerne, der er vores storebørnsgruppe.

Vi er et fleksibelt hus, der arbejder sammen på tværs i huset. Der tages højde for børns venskaber og relationer på tværs af grupperne, så børnene har ofte mulighed for at lege med venner fra andre grupper.

Vores nybyggede børnehus ligger på Præstegårdsvej 8a nær Ulkebøl skole, som vi har et tæt samarbejde med. Vi er en multikulturel institution, der ser en stor styrke i at arbejde med både danske og flerkulturelle familier. Nærmiljøet tilbyder både sø, skov, strand og havn, som vi inddrager i vores hverdag.

Børnehuset Ulkebøl har en sundhedsprofil, hvor det grundlæggende fundament i vores pædagogiske praksis er, at vi skaber og understøtter trivsel, udvikling og læring for alle børn gennem inkluderende udviklingsfællesskaber.

Temaerne for vores sundhedsprofil er:

Inkluderende fællesskaber, bevægelse, leg, udeliv og ikke mindst kost. Vi har eget køkken, hvor et engageret og uddannet personale hver dag brænder for at tilberede sund, varieret og næringsrig kost til børnene så vidt som muligt af danske økologisk råvarer.

Vi vægter og ønsker at børnehusets børn

- Oplever sammenhæng fra jord til bord.
- Oplever og udvikler madglæde, madmod og fællesskaber.
- Udvikler selvhjulpenhed og dannelse.

Se også den separate folder om vores madordning.

Pædagogisk grundlag

”Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et fælles pædagogisk grundlag.”

”Det pædagogiske grundlag består af en række fælles centrale elementer, som skal være kendetegnende for den forståelse og tilgang, hvormed der skal arbejdes med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i alle dagtilbud i Danmark.”

De centrale elementer er:

Børnesyn. Det at være barn har værdi i sig selv.

Dannelse og børneperspektiv. Børn på fx 2 og 4 år skal høres og tages alvorligt, som led i starten på en dannelsesproces og demokratisk forståelse.

Leg. Legen har værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud.

Læring. Læring skal forstås bredt, og læring sker fx gennem leg, relationer, planlagte aktiviteter og udforskning af naturen og ved at blive udfordret.

Børnefællesskaber. Leg, dannelse og læring sker i børnefællesskaber, som det pædagogiske personale sætter rammerne for.

Pædagogisk læringsmiljø. Et trygt og stimulerende pædagogisk læringsmiljø er udgangspunktet for arbejdet med børns læring.

Forældresamarbejde. Et godt forældresamarbejde har fokus på at styrke både barnets trivsel og barnets læring.

Børn i udsatte positioner. Alle børn skal udfordres og opleve mestring i lege og aktiviteter.

Sammenhæng til børnehaveklassen. Sammenhæng handler blandt andet om at understøtte børns sociale kompetencer, tro på egne evner, nysgerrighed mv.”

De centrale elementer i det pædagogiske grundlag

- Børnesyn
- Dannelse og børneperspektiv
- Leg
- Læring
- Børnefællesskaber

Børnesyn

At være barn, har værdi i sig selv. Børn skal ikke alene forberedes på at blive voksne, men også støttes og værdsættes i de første år. Det gode børneliv, med plads, tid, rum og ro til at være børn, forudsætter nærværende, omsorgsfulde, anerkendende voksne omkring børnene.

Forskellige parametre kan gøre at vores børn har behov for forskellige understøttende tiltag. De voksne skal se det enkelte barns ressourcer, så barnets kompetencer kan udfolde sig. Barnet lærer hele dagen, og den voksne må overveje sin position: foran, ved siden af eller bagved.

Børn er forskellige, de udvikler sig i forskellige tempi, og vi kan kun behandle børn ens ved at behandle dem individuelt.

Lighed

Retfærdighed

Med udgangspunkt i overbevisningen om forskellighed, afpasser/tilpasser vi vores krav efter formåen. Vi er tydelige og kærlige. Også når vi "siger nej". Når vi "siger nej", har vi fokus på at fortælle børnene, hvad vi vil have dem til i stedet for og give ny vejledning og handlemuligheder. Eks: Nogle børn leger en vild Spiderman-leg, hvor de løber og skrider høje lyde. Legen er rigtig god, børnene er fordybede og har det sjovt. Desværre er legen opstået et sted, hvor der i flere henseender ikke er plads til legen. Pædagogen anerkender børnenes leg, og med begejstring i stemmen guider og hjælper hun børnene hen et sted, hvor legen kan udfolde sig videre.

Vi skaber rammer og læringsmiljøer, der muliggør at børnene oplever nærhed og trivsel. Børnene ses som aktive medskabere af deres dagligdag, som det pædagogiske personale er ansvarlige for at rammesætte. Børnenes bidrag og deres medbestemmelse er væsentlige og vigtige elementer i det pædagogiske arbejde. Både når der er tale om planlagte aktiviteter, spontant opståede situationer, leg og rutinesituationer.

Eks: To pædagoger har planlagt en tur i skoven sammen med nogle børn. De har en aftale med en naturvejleder i skoven, hvor de sammen skal undersøge "Livet i skovbunden". Flokken cykler afsted, ankommer i skoven og møder naturvejlederen, der er i gang med at kløve træ på en kløvemaskine. Børnene bliver helt optagede af aktiviteten, og får flere timer til at gå med at kløve træ mm. Børnenes medbestemmelse, og den spontane læring der opstår, prioriteres og værdsættes. "Livet i skovbunden" udsættes og planlægges en anden dag.

Dannelse og børneperspektiv

Dannelse, ligestilling og demokrati medtænkes i vores daglige pædagogiske praksis. Pædagogerne sætter de ydre rammer for den kultur og det normsæt, der skal danne grundlaget for vores arbejde bl.a. med inkluderende fællesskaber, som vi anerkender som grundlæggende værdi i vores hus. Børnene har forskellige behov for strukturer, konkrete mm, og pædagogerne skal sikre, at alle børns behov understøttes for at skabe mening samt trykthed for den enkelte.

Børnene skal opleve at have medindflydelse på deres dagligdag og de daglige aktiviteter og rutiner, som skal opleves meningsfulde for barnet. Det pædagogiske personale skal invitere barnet til at være aktivt deltagende, så barnet selv er med til at skabe sin læring og deltagelse i demokratiske sammenhænge, som vi er ansvarlige for at skabe rum for.

Eks: Der er samling på gruppen. Vi evaluerer en aktivitet, der er i gang i huset med børnene, og laver små børneinterviews om aktivitetens indhold. Hvad er godt? Hvad er det sjoveste? Hvad skal der være mere af? Hvad er knap så sjovt? Ud fra børnenes udsagn og bidrag, ser pædagogen muligheder for udvikling af aktiviteten. Med sine faglige mål in mente inddrager pædagogen børnenes ønsker og meninger.

Leg

Børn leger for at lege. Vi ved også, at børn lærer, når de leger. Legen har værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af vores hus. Legen er grundlæggende for børns sociale og personlige læring og udvikling og legen fremmer blandt andet fantasi, virkelyst, sproglige kompetencer, nysgerrighed, sociale kompetencer, selvværd og identitet. Nogle gange/måske ofte skal legen støttes, guides og rammesættes, for at alle børn kan være med, og for at legen udvikler sig positivt for alle børn.

- Vi understøtter børnene i deres leg, både to-og-to og i grupper.
- Vi sætter legeaktiviteter i gang, som kan danne ramme om flere børn/en gruppe.
- Vi danner gode legemiljøer og giver legen både tid og rum.
- Vi er opmærksomme på vores rolle i legen, foran, ved siden af eller bagved.
- Vi laver legegrupper ud fra didaktiske overvejelser.
- Vi hjælper børnene med at komme fornuftigt ind i og ud af legen med hinanden.
- Vi støtter børnene sprogligt med at komme konstruktivt igennem konflikter.
- Vi understøtter de legerelationer, som opstår spontant på tværs af grupper og afdelinger.

Læring

Vi forstår begrebet læring bredt. Læring sker fx gennem leg, relationer, aktiviteter og ved at blive udfordret. Vores pædagogiske læringsmiljø handler om at fremme børns kropslige, følelsesmæssige, sociale og kognitive udvikling og forståelse.

Læring finder sted i alle sammenhænge i dagligdagen og kan ikke kun reduceres til en pædagogisk planlagt aktivitet. Læring opstår gennem rutiner og gentagelser. Læring opstår når man prøver, "fejler", og prøver igen.

I de planlagte aktiviteter, er den voksne opmærksom på fokuspunktet, men justerer sig i forhold til børnenes perspektiv, initiativ og ressourcer. Det samme gør sig gældende, når der arbejdes ud fra konkrete mål for det enkelte barn fx handleplaner.

Eks: En gruppe børn på 3-4 år er ved at gøre sig klar til en tur på legepladsen. Det pædagogiske personale har fokus på selvhjulpenhed, og rutinesituationen i garderoben er et vigtigt læringsmiljø. Vi taler med børnene om vejret og hvilket tøj, der passer hertil. Et barn på 3 år har vanskeligt ved at trække flyverdragten ud over støvlerne. Et andet barn på 4 år er færdig og klar til at gå ud. Pædagogen opfordrer barnet til at hjælpe sin ven.

Børnefællesskaber

Leg, dannelse og læring sker i fællesskaber, som det pædagogiske personale rammesætter. Relationer og venskaber er afgørende, alle børn skal have mulighed for at være en del af fællesskabet og blive respekteret og lyttet til. Der skal være plads til, at det enkelte barn både har mulighed for at vise initiativ og kan være aktivt deltagende, samtidig med at der skabes rum for nye relationer og afprøvning af forskellige positioner. Det pædagogiske personale har opmærksomhed på at skabe balance mellem individ og fællesskab. Ligesom pædagogen skifter mellem forskellige positioner, gør børn det samme. Nogle gange er barnet igangsætter, andre gange er barnet deltagende, indordner sig og indgår kompromis, og andre gange er barnet observerende.

Eks: To børn, som ikke plejer at lege sammen, har fundet sammen udenfor i mudderkøkkenet. De graver, bygger og plasker, da den voksne kalder ind til samling. En tydelig skuffelse breder sig i børnenes ansigter og pædagogen ser potentialet for legens udvikling og en spontant opstået begyndende relation. Hun aftaler derfor med børnene, at de kan fortsætte legen, og komme ind lidt senere.

Pædagogisk læringsmiljø

Hvordan skaber vi hele dagen et pædagogisk læringsmiljø, der giver alle børn mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes?

Det pædagogiske læringsmiljø er til enhver tid tilpasset det behov, det enkelte barn eller børnegrupper har. Vi tilbyder børnene forskellige aktiviteter og legemuligheder tilpasset deres udviklingstrin under gradueret voksenstyring.

I børnehuset gør vi os aktivt tanker om, hvordan vi gør de tilgængelige legetilbud mest interessante og indbydende ift. læring. Vi tilbyder fx køkkenkrog, læsekrog, bygge/konstruktionsområder, udeværksted, have mm. Vi har fokus på, hvordan legen udvikler sig over tid, for dermed at blive bevidste om, hvordan vi bedst kan variere legesystemerne. I det omfang det giver mening, gør vi børnenes aktivitetsmuligheder visuelt tilgængelige, og har øje for, at børnene så meget som muligt har mulighed for at være selvhjulpne.

Vi tilbyder forskellige spil, læringsopgaver, træ, modellervoks, perler, tegne/male/klippe opgaver mm ved bordet. Her er der mulighed for at tilpasse niveauet til det enkelte barn, som samtidigt oplever det sociale fællesskab omkring bordet. Der er ligeledes mulighed for, at børnene lader sig inspirere af hinanden og nye ideer, færdigheder mm opstår.

Vores læringsmiljøer er ofte funktionsfleksible. Fx bliver fællesrummet på nogle tidspunkter brugt til motorisk træning, til andre tider bliver der leget med udklædningstøj og danset til musik, der bliver leget fælles sanglege eller en "stor" fællesleg omkring dukker.

Vi er bevidste om, at vi pædagoger faciliterer læringsmiljøerne, og at vi (afhængig af børnegruppen) ofte er den primære drivkraft i læringsmiljøet.

Det sociale læringsperspektiv i børnemiljøet er en vigtig faktor. Vi søger at tilrettelægge legemiljøerne, så børnene får mulighed for at lade sig inspirere af og spejle sig i hinanden. Dette giver mange gode dannelsesperspektiver.

Ved behov etablerer vi derudover læringsrum for et enkelt barn eller en mindre børnegruppe, ud fra individuelle mål for læring. Dette kan fx være små grupper for kommende skolebørn, hvor børn fra Krudtuglerne og skolebørn fra Smørblomsterne/Solsikkerne mødes omkring specifikke temaer. Det kan være individuel sprogstimulering eller motorisk træning, små legegrupper på tværs af afdelingerne mm.

Vi er bevidste om værdien af udearealer og naturen som læringsmiljøer, da de ofte tilbyder helt andre rammer, uden de begrænsninger et indendørs miljø sætter.

Samarbejde med forældre om børns læring

Hvordan samarbejder vi med forældrene om barnets og børnegruppens trivsel og læring?

Vi er et hus præget af stor forskellighed i børnenes familier. Der er mange forskellige sociale og kulturelle baggrunde og dermed forskellige hverdagsliv. For forældrene betyder det, at de kan have meget forskellige behov og forudsætninger, for at kunne deltage og bidrage i forældresamarbejdet. Derfor er et godt forældresamarbejde et samspil, som tilpasses familiens behov. Pædagogerne tager altid udgangspunkt i den enkelte families situation, kultur og behov og skaber mulighed for, at alle forældre og børn kan deltage i fællesskabet.

En tillidsfuld relation mellem forældre og pædagoger er afgørende, så vi kan være en ressource i deres barns liv og udvikling, og vi kan møde forældrene i både lette og svære situationer omkring barnet. Tilliden opbygges bl.a. ved at give forældrene indsigt i vores pædagogiske faglighed og i det pædagogiske læringsmiljø, vi hver dag skaber for børnene.

Som kommunikation mellem børnehuset og forældre, anvender vi pt. IT-plattformen Nembarn, som overgår til "AULA" fra foråret 2021, der er fælles for både dagtilbud og skoleområdet i Sønderborg Kommune. Her finder forældrene informationer som fx nyhedsopslag, madplaner, månedsplaner, dokumentation og billeder fra børnehuset og de enkelte grupper.

Vi arbejder med at styrke indsatsen omkring børns trivsel, udvikling og læring og hvis et barn er i vanskeligheder, så har de voksne ansvaret.

Som en del af indsatsen trivselsvurderes alle børn i alderen 0-6 år 2 gange årligt, samt sprogvurderes ca. en gang årligt fra de er 3 år. Vi har fokus på sundhed, læring og trivsel og arbejder målrettet, systematisk og tværfagligt med at styrke barnets trivsel ved at sætte ind på et tidligt tidspunkt, når et barn er udfordret. Til dokumentation af de pædagogiske tiltag og indsatser i anvendes IT-plattformen Hjernen og Hjertet. Hjernen og Hjertet er en digital platform, der samler pædagogiske redskaber og dokumentation, samt de redskaber, som inviterer til et forældresamarbejde omkring barnets og børnegruppens trivsel, udvikling og læring. Her kan bruges en dialogprofil.

Sprogvurdering
Trivselsvurdering
Dialogvurdering

Trivselsvurderingen skal være med til at styrke dit barns trivsel, læring og udvikling på et så tidligt tidspunkt som muligt, ved at holde fokus på inkluderende miljøer og barnets ressourcer. Forældre er den vigtigste ressource i barnets og vil blive inddraget som samarbejdspartner, når det handler om barnets udvikling og trivsel. Der afholdes forældresamtaler ud fra et individuelt behov. Samtalerne tager udgangspunkt i barnets trivsel hjemme og i institutionen / dagplejen.

Børn med særlige udfordringer kan visiteres til en plads på Smørblomst- eller Solsikkegruppen, hvor der foregår et udvidet forældresamarbejde bl.a. med en daglig dialog omkring deres barn. Der vil blive kaldt ind til handleplansmøder 2xårligt, hvor samarbejdspartnere som ergoterapeut-fysioterapeut-talepædagog-psykolog deltager, hvor vi i fællesskab drøfter, hvordan vi i samarbejde arbejder med deres barns fokus-punkter.

Fællesarrangementer er en fast del af vores forældresamarbejde. Det kan være sommerfest, lanternefest, julearrangement, fælles forældremøder, forældre kaffe, arbejdsfermiddage mv. Her er anledning til at forældrene lærer hinanden og det pædagogiske personale at kende. Dette er blandt andet vigtigt for at skabe et inkluderende fællesskab for både børn og voksne.

Børnehuset har et forældreråd bestående af fem forældrerepræsentanter samt en forældrerepræsentant fra solsikke/smørblomsterne og leder herfra, to suppleanter, en medarbejderrepræsentant og lederen fra børnehuset. Der er valg til forældrerådet hvert år.

Deres opgave er bl.a. at udarbejde principper for samarbejde mellem børnehuset og alle forældre. Forældrerådet har bl.a. udarbejdet en informationsfolder, som byder nye forældre velkommen til Børnehuset Ulkebøl. Der arbejdes på at Solsikke/smørblomststuerne også repræsenteres i denne folder. Denne udleveres ved barnets opstart.

Børn i udsatte positioner

Hvordan skaber vi et pædagogisk læringsmiljø, der tager højde for og involverer børn i udsatte positioner, så børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes?

Børn i udsatte positioner er en sammensat gruppe. Det kan være børn fra familier med en svag socio-økonomisk baggrund, børn med fysisk/psykisk funktionsnedsættelse eller børn, der i bestemte situationer befinder sig uden for fællesskabet. At være i en udsat position er dynamisk og kontekstbestemt.

Vi har øje på barnets ressourcer og kompetencer og lægger vægt på relation mellem barn-barn, barn-voksen. Alle har brug for at blive mødt med positive forventninger.

Når et barn har brug for noget ekstra i forhold til trivsel, udvikling og læring, vil vi i samarbejde med forældrene udarbejde en handleplan. Der vil være mulighed for at inddrage eksterne samarbejdspartnere, der kan være med til at understøtte de givne tiltag, der skal til, for at barnet trives og udvikles.

Vi er opmærksomme på børn i udsatte positioner, vi arbejder på tværs af grupperne, og har fokus på at skabe inkluderende fællesskaber, hvor vi ønsker at skabe fællesskaber for alle børnene.

Inklusion handler om følelsen af at være en del af fællesskabet, hvor man er ligeværdige og samtidigt behandles individuelt (se illustration side 7). Vi arbejder ud fra flere former for fællesskaber. Nogle er voksenstyrede med udgangspunkt i og kendskab til barnets ressourcer og udfordringer. Andre fællesskaber er børnestyrede, hvor børnene kan spejle sig i hinanden både på tværs af stuer og alderstrin. Vi har fx fællessang om fredagen, og der er teater og andre arrangementer på tværs af børnehuset. Derudover har vi en fælles legeplads, hvor børnene kan lege med hinanden på tværs af stuerne.

Vigtigt er:

Trivsel: Favne, nærvær, forudsigelighed, anerkendelse, tryghed og tilgængelighed.

Læring: Tilpassede læringsmiljøer, læringsstile, leg, perioder med kontinuerlighed, voksne medspillere.

Dannelse: Forbilleder, normer, fællesskaber, måden vi taler, agerer og er sammen på, at gå foran, bagved, ved siden af. Det er kulturen, der er med til at skabe dannelsen.

Sammenhæng og gode overgange

Sammenhæng i barnets overgang fra dagpleje/vuggestue til børnehave og børnehave til SFO/skole.

Når børn oplever en god overgang fra dagpleje/vuggestue til børnehave og tilsvarende fra børnehave til SFO/skole, gavner det deres læring og trivsel i overgangsperioden og i opstarten. Derfor arbejder alle afdelinger i dagtilbud og skoler i Sønderborg City sammen om at sikre en tryk og sammenhængende overgang for børnene.

Fokus er på barnets perspektiv:
Hvis du vil lære mig noget, må du først lære mig at kende.

Forskning peger på, at forældrenes involvering i arbejdet med børnenes udvikling er helt afgørende for at læring lykkes, derfor har vi i Brobygningen også sat fokus på, at forældrene involveres.

Brobygning fra dagpleje/vuggestue til børnehave

Brobygningen mellem dagpleje/vuggestue og børnehaven bygger på kendskab og tryghed.

Alle dagplejere og vuggestuebørn kommer løbende på besøg i børnehaven, for at blive trygge ved at være i børnehavens omgivelser.

Når børn har fået tilbudt en børnehaveplads, er der gensidige besøg i børnehaven og i dagplejen (legestuen), hvor pædagogen lærer barnet at kende i deres vante omgivelser og i de nye.

Brobygning fra børnehave til skole

Der etableres brobygningsdage for kommende skolebørn, som foregår på skolerne i marts og april måned, hvor børnene, der skal gå på samme skole, lærer hinanden og de voksne fra SFO/skole at kende. Nye relationer skabes blandt børn og voksne, ved at der igangsættes lege, der understøtter læringsfællesskaberne både inde og ude. Det er med til skabe en tryghed, når de starter i SFO/skole.

For børn på solsikke/smørblomst stuerne laves der et bredt samarbejde, til de skoler børnene visiteres. Skolerne deltager på handleplansmøderne i foråret. Her drøftes, hvordan overgangen for det enkelte barn skal være.

Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan

Hvordan inddrager vi lokalsamfundet i arbejdet med at skabe pædagogiske læringsmiljøer for børn?

I Børnehuset Ulkebøl bruges nærmiljøet aktivt i den pædagogiske praksis.

Når vi er på ture ud af huset, er turen i sig selv en del af den pædagogisk aktivitet.

Stederne vi inddrager, kan vi komme til ved gå, cykle, køre i bus eller (mindre hyppigt) med tog.

I nærmiljøet bruger vi

- Legepladser
- Skolen
- Krigshavnen
- Kirken
- Skove
- Å og vandløb
- Strande
- Multikulturhuset/Biblioteket ved havnen
- Ulkebøl multihus
- Teatre
- Sønderborg by
- Danfoss Universe
- Slotte
- Gråsten Landbrugsskole
- Naturskolerne
- Parkerne
- Og meget meget mere.

Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø

Hvordan integrerer vi det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i det pædagogiske læringsmiljø.

Psykiske børnemiljø

- Vi arbejder ud fra at alle børn er kompetente, og at alle kan bidrage positivt med deres forskellige forudsætninger og identitet.
- Vi har særligt fokus på at arbejde med inkluderende fællesskaber. Dette er i højsæde lige fra vuggestuen til de ældste børnehavebørn og foregår derfor på tværs af alle grupperne. Vi fokuserer på at støtte og give liv til de grupper børnene selv foranstalter, samt grupper vi danner.
- Vi tager det enkelte barns udtryksformer alvorligt og søger at støtte barnet i dette.
- Vi arbejder bevidst med pædagogiske emner, som støtter børnenes personlige og sociale udvikling. Bla. arbejder vi med positiv psykologi på børneniveau, hvor børnene giver hinanden massage, med afslapningsritualer som fx hviletid, eller børn der får fodbad i en lille gruppe, med musik, dans og sang, med fælles motorikudfoldelse, med børneyoga osv.

Fysiske børnemiljø

- Vi er et nybygget børnehus, hvor der i høj grad er tænkt i støjreducerende materialer i selve bygningen. Dette har en yderst positiv effekt på børnemiljøet.
- Vi forsøger at udnytte gangarealerne, så de udover at være gange, også udgør mindre læringsmiljøer, hvor der dels bliver skabt mulighed for, at små grupper af børn kan lege, men også ved fx væghængte borde kan inddrages til spil mm.
- Alle børn har deres eget skab i fingarderober til skiftetøj, personlige ting mm og børnene kan på egen hånd bruge skabene. De er placeret på væggene og har en god siddeplads foran, så pædagogen kan støtte børnene til selvhjulpethed.
- Vores legeplads er nyetableret og vil fortsat være under udvikling. Pædagogerne er optagede af, at legepladsen udformes, så den tilgodeser børnenes lege. Fx har vi udviklet køkkenhaven med drivhuset, en ekstra cykelbane, to mudderkøkkener, et piratskibsområde mm. Vi ser på legepladsen med alle børnenes øjne, vi iagttager børnenes leg og søgen, og indretter den og agerer derefter. De større børn, som vi kan tage med på råd, deltager i demokratiske beslutninger omkring tiltag.

- Vi tænker legepladsen ind som læringsrum, og har bl.a. et værksted med brændeovn, køkkenhave, bålhus, cykelbaner, sandkasser, legestativer med plads til flere børn og aldersgrupper mm. Derudover tænkes miljøet lige uden for lågen ofte også ind. Her plukker vi brombær, leger i de store vandpytter, laver løbebaner og kører ræs på cykler ned ad den store bakke mm.

Det æstetiske børnemiljø

- Vi justerer ofte vores indretning og dermed vores børnemiljøer. Vi gør det bl.a. ud fra de iagttagelser vi laver, men også ud fra de ønsker børnene kommer med.
- Vi har rum, som er fællesrum med køkken, aktiviteter, motorik rum, udeværksted, vores legeplads, hvor leg på tværs af grupper danner grundlag for nye fælleskaber.
- Gennem huset kan man se børneproduktioner, og fotos som viser situationsbilleder.

De seks læreplanstemaer

”Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i seks læreplanstemaer samt mål for sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring.

Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer.”

- Alsidig personlig udvikling
- Social udvikling
- Kommunikation og sprog
- Krop, sanser og bevægelse
- Natur, udeliv og science
- Kultur, æstetik og fællesskab
- Evalueringskultur

Alsidig personlig udvikling

”Alsidig personlig udvikling drejer sig om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse.”

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed, og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber.

Hvad vil vi, at børnene skal lære/udvikle?

- Opleve tryghed, samt synlig og usynlig omsorg.
- Blive set som det enkelte individ, herunder at blive set, hørt, accepteret og respekteret.
- Oplever venskaber og oplever at være med i et fællesskab – herunder at have en rolle i dette fællesskab.
- Mærker egne grænser. Lærer at sige til og fra.
- Blive fortrolig med egne og andres følelser. Ked af det, sur, glad, osv.
- Udvikle selvtillid og selvværd.
- Erfare og acceptere, at vi er forskellige, og at vi kan noget forskelligt (alder og udvikling).
- Deltager i alderssvarende aktiviteter.
- Lære at give plads til andre, men også finde sin egen plads.
- Lære hensigtsmæssig adfærd uden for dagtilbuddets område.
- Lære om personlig hygiejne og bordskik, samt tilstræbe renlighed for blebørn i både dagplejen og børnehaven.
- Støtte barnet, i at kende sine styrker.

Hvordan gør vi det?

Styrke barnets selvværd gennem en anerkendende tilgang og succesoplevelse ved at:

- Benævne barnets følelser eksempelvis ved at fortælle, ” jeg kan se du er ked af det”, ”det er okay, du bliver ked af det”.
- Støtte barnet i at være selvhjulpne, eksempelvis ved at tage tøj af og på, spise selv, hælde op.
- Give barnet redskaber til at håndtere konflikter, ved eksempelvis at støtte barnet i at sige til og fra, herunder spørge om nogle vil lege, men også at sige stop og nej, når man ikke vil være med mere.
- Møde barnet ligeværdigt og i øjenhøjde.
- Tage imod barnet anerkendende, ved eksempelvis at hilse på barnet med hendes/hans navn.
- Støtte og vejlede barnet i samvær med andre børn, eksempelvis ved at udvide legen og sætte ord på handlinger.

Alt dette med henblik på det enkelte barn, dets udvikling, og hvad barnet kan rumme og magte.

Social udvikling

Social udvikling, er udvikling af sociale handlemuligheder og deltagelsesformer og foregår i sociale fællesskaber, hvor børnene kan opleve at høre til, og hvor de kan gøre sig erfaringer med selv at øve indflydelse og med at værdsætte forskellighed.

Gennem relationer til andre udvikler børn empati og sociale relationer, og læringsmiljøet skal derfor understøtte børns opbygning af relationer til andre børn, til det pædagogiske personale, til lokal- og nærmiljøet, til aktiviteter, ting, legetøj m.m.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer. Læringsmiljøet skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som bidrager til demokratisk dannelse.

Hvad vil vi, at børnene skal lære/udvikle?

- At barnet lærer at lege i små og store fællesskaber.
- At barnet lærer at lytte/hjælpe hinanden.
- At barnet har ret til at være en del af et fælleskab.
- At barnet oplever følelsen af at være værdifuldt og medbestemmende.
- At små og store mødes, udvikles og lærer af hinanden og med hinanden.
- At barnet lærer at tage hensyn og tilsidesætte egne behov og lærer at samarbejde med andre.
- At barnet skal have mulighed for at lære at håndtere konflikter.
- At barnet lærer at udvise empati.
- At barnet lærer at samarbejde med andre, og deltage i de demokratiske beslutningsprocesser.
- At barnet accepterer og viser hensyn til andre børns forskelligheder, fx børn med handicap, børn fra andre kulturer, børn med forskellige baggrunde.

Hvordan gør vi det?

- Vi skaber legemiljøer og understøtter barnets sammenspil med andre børn, så der lægges op til leg, hvor de øves i deres sociale kompetencer.
- Vi skaber miljøer, hvor barnet lærer at vente på tur, at hjælpe andre, at lytte til andre. Barnet lærer at dele med andre og føler glæde ved at give til andre. At barnet lærer at tilsidesætte eget behov.
- Vi skaber miljøer, hvor børnene støttes i de venskaber, de selv vælger igennem aktiviteter. Hvor de har mulighed for både fri leg og strukturerede aktiviteter. Sikrer, at alle skal være en del af et fælleskab, hvor vi sammensætter børn i både nye og kendte relationer.
- Vi viser glæde ved modtagelsen af barnet. Barnet får omsorg og opmærksomhed. Vi viser barnet tillid og nærvær, vi lytter til barnet, inddrager dem i gøremål og at hjælpe hinanden, at bede en kammerat om hjælp.
- At der skabes små og store grupper, hvor barnet får lov at ytre sig.
- At tage barnet alvorligt, ved at sætte ord på og benævne forskelligheder.
- At hjælpe barnet med at vise omsorg og sætte sig ind i den andens følelse.

Kommunikation og sprog

”Børns kommunikation og sprog tilegnes og udvikles i nære relationer med barnets forældre, i fællesskaber med andre børn og sammen med det pædagogiske personale.

Det centrale for børns sprogtilegnelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner med det pædagogiske personale. Det er ligeledes centralt, at det pædagogiske personale er bevidst om, at de fungerer som sproglige rollemodeller for børnene, og at børnene guides til at indgå i fællesskaber med andre børn.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden. Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

Hvad vil vi, at børnene skal lære/udvikle?

- At barnet skal have mulighed for at udvikle deres sprog, gennem hverdagens aktiviteter.
- At barnet støttes i at udvikle interessen for bogstaver, tal og symboler
- At barnet udfordres til sproglig kreativitet, til at udtrykke sig på forskellige måder, og ved hjælp af forskellige kommunikations midler.

Hvordan gør vi det?

- Vi sætter ord på verden, og vi har mange gentagelser og rutiner i dagligdagen. Vi synger, bruger fagter og rytmer. Vi rimer og bruger remser, har dialogisk læsning, spiller spil hvor kommunikation øves. Vi arbejder med kropssproget fx sur, glad, ked af det osv.
- Vi udnytter de sproglige kompetencer barnet har i forvejen, følger barnets interesse, lytter til og bruger åbnende spørgsmål, hjælper med at sætte ord på verden, fortolker, udvider og forklarer nye ord.
- Taler med børnene en til en, i mindre grupper og i hele gruppen.
- Barnet lærer at genkende eget navn. Vi har bl.a. bogstaver, barnet kan lege med.
- Materialer står til rådighed og bøger er fx i børnehøjde.
- Vi er opmærksomme på alle aspekter af kommunikationen: fx dialekt, øjenkontakt, de nonverbale udtryksformer, vi bruger mimik og kropssprog. Vi sætter ord på forskellige udtryksformer og følelserne. Barnet øve sig i at være på, støtter i konfliktløsning, sætte ord på i stedet for at slå.
- Vi har fokus på at forældre har en vigtig rolle og er særlig opmærksom på overgange i mellem hjemmet og institution.
- Gensidig læring og udveksling om barnet mellem det pædagogiske personale og forældrene.

Krop, sanser og bevægelse

Børn er i verden gennem kroppen, og når de støttes i at bruge, udfordre, eksperimentere, mærke og passe på kroppen, gennem ro og bevægelse, lægges grundlaget for fysisk og psykisk trivsel.

Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden, følelsesmæssige- og sociale processer, ligesom al kommunikation og relationsdannelse udgår fra kroppen.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på. Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

Hvad vil vi, at børnene skal lære/udvikle?

- At barnet oplever glæde, ved at kunne bruge kroppen grov og finmotorisk både ude og inde.
- At barnet er selvhjulpent.
- At barnet opnår fysisk udholdenhed og styrke.
- At barnets fysiske sundhed styrkes, vi har fokus på kost og hygiejne.
- At barnet opnår forståelse for egne og andres kropslighed.
- Børn skal have mulighed for aktivt at udforske og tilegne sig den fysiske, sociale og kulturelle verden igennem deres sanser.

Hvordan gør vi det?

- Legen er drivkraften i barnets fysiske udfoldelse. Derfor er vi ude hver dag.
- Legepladsen giver rum til at klatre, lege, løbe, hoppe, gyng og bevæge sig på jævnt og ujævnt underlag.
- Vi bruger sang og leg og motorikrum.
- Barnets udvikles finmotorisk ved at tegne, skrive, lave perleplader, modellervoks, bygge med lego og andre ting.
- Barnet støttes i/opfordres til selv at tage tøj af og på, selv gå på toilettet mm.
- Vi har en madordning med fokus på en sund og varieret kost, vi snakker med børnene om sundt/usundt og børnene medinddrages i at lave maden, når det er muligt.
- Barnet støttes i selv at hælde mælk/vand op, deltager i dagligdagens gøremål fx dække bord, feje og tørre borde af mm.
- Vi bruger yoga, massage, mundmotorik, vi regulerer barnets arousal via fx fodbad, hviletid med musik mm.

Natur, udeliv og science

Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension.

Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder. Men naturen er også grundlag for arbejdet med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur.”

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler nysgerrighed og lyst til at udforske naturen. Dette giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling. Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk opmærksomhed.

Hvad vil vi, at børnene skal lære/udvikle?

- At barnet får forståelse for og glæde ved, at færdes i naturen og passe på den.
- At barnet lærer naturen at kende sansemæssigt: Føle, høre, se, lugte og smage.
- At barnet får viden om årets gang og årstiderne, og tilegner sig erfaringer med naturen.
- At barnet får lov til at eksperimentere og udforske/undersøge naturen.
- At børnene bliver nysgerrige på og får en forståelse for lovmæssigheder i naturen, vække børns medfødte talfornemmelser, fornemmelser for størrelser og dermed en begyndende matematisk opmærksomhed.

Hvordan gør vi det?

- Vi er ude hverdag uanset vejr. Vi tager på ture i nærmiljøet. Vi laver bål og spiser ude. De voksne viser engagement ved udelivet. Vi snakker om, at vi skal passe på naturen.
- Barnet mærker vejret og vejledes i påklædning, der passer til vejret.
- Årstiderne kædes sammen med vores traditioner.
- Vi har projekter om årets gang.
- Vi har en insekthave og insekthoteller.
- Vi har en køkkenhave med drivhus, hvor vi dyrker grønsager, frugt, bær og krydderurter.
- Inddrager naturen fra jord til bord.
- At der på legepladsen ligger træ og grene til at bygge og konstruere med, der er sand og vand til at flytte rundt. Der er bøger, der giver viden om naturfænomener.
- Vi har emner om naturfænomener, genbrug og affaldssortering.
- Fokus på tal, mængder, spil og udvikle matematisk opmærksomhed.

Kultur, æstetik og fællesskab

Kultur er en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer børns sanser og følelser, ligesom det er kulturelle værdier, som børn tilegner sig i hverdagslivet.

Gennem læringsmiljøer med fokus på kultur kan børn møde nye sider af sig selv, få mulighed for at udtrykke sig på mange forskellige måder og forstå deres omverden.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier. Læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

Hvad vil vi, at børnene skal lære/udvikle?

- At barnet har mulighed for at møde og afprøve sig selv i forhold til et bredt spekter af kulturelle udtryksformer.
- At barnet får adgang til materialer, redskaber og moderne medier, som kan give oplevelser og bidrage til børns skabende kulturelle aktiviteter.
- At barnet får lejlighed for at deltage i og få viden om kultur, kulturhistorie, traditioner og kunstneriske tilbud.

Hvordan gør vi det?

- Vi deltager i de kulturelle tilbud, nærmiljøet tilbyder fx Biblioteket, Ulkebøl multihus, Alsion, Slottet, Dybbølmølle, Danfoss Universe mm.
- Vi præsenterer børnene for mange forskellige materialer fx ler, gips, papmache, modellervoks, maling, træ mm.
- Vi giver dem mulighed for at udfolde fantasien og selv eksperimentere. En del af materialerne er frit tilgængelige fx papir, farveblyanter mm, så børnene selv kan gå i gang. Andre materialer er tilgængelige under voksenstyrede aktiviteter. Vi igangsætter planlagte aktiviteter fx fælles udsmykning til stuerne.
- Emner, projekter mm.
- Vi hører musik, synger og leger sanglege hver dag.
- Gennem mødet med andre kulturer, snakker vi om andre måder at leve på, andre sprog, traditioner, levevilkår, vaner, udseende mm.
- Vi forbereder og fejrer traditioner fx Sankt Hans, lanternefest, jul, påske mm.

Evalueringskultur

Hvordan skaber vi en evalueringskultur, som udvikler og kvalificerer vores pædagogiske læringsmiljø?

Det vil sige, hvordan dokumenterer og evaluerer vi løbende vores pædagogiske arbejde, herunder sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og de tolv pædagogiske mål?

Arbejdet med trivselsvurderinger, sprogvurderinger og dialogprofil sikrer et systematisk og tilbagevendende fokus på alle børns trivsel, og en mulighed for som professionel, at sætte ord på det "anede".

Vurderingerne skal ses som et forebyggende redskab, der sikrer, at alle børn "ses" og skaber overblik over børnegruppen. De understøtter det kollegiale og tværfaglige samarbejde og er en faglig ramme i samarbejdet med forældrene. De data, der fremkommer af vurderingerne, analyseres og mulige nye tiltag igangsættes i forhold til læringsmiljøet med baggrund i forskning.

Hver andet år er der KIDS tilsyn i hver afdeling. KIDS står for Kvalitetsudvikling i daginstitutioner. Det tager afsæt i forskningen om, hvad der udgør den mest fordelagtige pædagogiske kontekst, hvor børn har de bedste muligheder for at trives, udvikle sig og lære. I KIDS vurderes den pædagogiske kvalitet i børnenes udviklings- og læringsmuligheder i det pædagogiske miljø i daginstitutionen. KIDS er en observationsmetode, der sætter fokus på tre elementer, der har betydning for pædagogisk kvalitet: Fysiske omgivelser, relationer, leg og aktivitet.

Observationerne registrer, i hvilket omfang en given pædagogisk praksis er tilstede i den pædagogiske hverdag i institutionen. Dette er med til at udvikle den pædagogiske praksis.

Det Pædagogiske personale og ledelsen skal løbende forholde sig til reflektivt til, hvordan de pædagogiske læringsmiljøer understøtter børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse. Herunder at vi udvikler en fagligt selvkritisk og reflekteret tilgang til tilrettelæggelse og evaluering af den pædagogiske praksis.

Hvorfor:

Personalet og ledelsen skal løbende forholde sig reflektivt til, hvordan de pædagogiske læringsmiljøer understøtter børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse. Herunder at vi udvikler en fagligt og selvkritisk og reflekteret tilgang til tilrettelæggelse og evaluering af den pædagogiske praksis.

Ligeledes er det afgørende for netop udviklingen af kvaliteten af den pædagogiske praksis, at vi også løbende dokumenterer og evaluerer sammenhængen mellem læringsmiljø og børnenes trivsel, læring og udvikling.

Hvordan:

Ved at fokusere på, at få en forståelse og deraf meningskabelse for det arbejde vi gør i praksis eks. Hvad er formålet? hvorfor gør vi som vi gør - for at nå dertil? Vores kerneopgave? Hvem er målgruppe? hvad er rammen og vores fundament? skaber vi en bevidsthed om vores pædagogik og nuværende praksis.

Metoder / redskaber:

Skabe refleksive rum, hvor vi deler viden, skabe ny viden og derved ny handling ek.daglig dialog – sparring på tværs i grupper – personalemøder – stuemøder.

Brug af coachende kommunikation i det daglige, samt invitere hinanden til sparring enten kollega / kollega – leder / medarbejder

Brug aktionslæring, som hviler på grundlæggende præmis om, at egen praksis og erfaring er god, hvis man er villig til at reflektere over den og se den med nye øjne.

Vi arbejder i vores praksis med følgende evalueringsmetoder:

Vækstmodellen:

SMTTE – MODELLEN:

Mål – hvad vil vi gerne opnå

Tiltag – hvad vil vi se efter for at vurdere, om vi er på vej til at opnå målet ?

Tegn – hvad vil vi se efter for at vurdere, om vi har opnået målet ? Hvem gør hvad ?

Opfølgning – hvordan og hvornår vil vi vurdere, om vi har opnået målet ? Hvem gør hvad ?

Aktionslæring:

Fase 1 – Udfordring / tema

Fase 2 – Iværksættelse af aktioner

Fase 3 – lagttagelse

Fase 4 – Analyse og bearbejdning af iagttagelser

Fase 5 – Ny aktion